

**КІРОВОГРАДСЬКИЙ ІНСТИТУТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
МАШИНОБУДУВАННЯ**

На правах рукопису

ГНІБІДЕНКО ІВАН ФЕДОРОВИЧ

**РЕГІОНАЛЬНИЙ РИНОК ПРАЦІ
В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.07 - Економіка праці

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Кіровоград – 1994

00756754 (Y)

AB-29.491

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Департаменті економіки Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування Міністерства освіти України.

Науковий керівник –
доктор економічних наук,
професор, академік АЕН
України

Л. М. ФІЛЬШТЕЙН

Офіційні опоненти –
доктор економічних наук

В. А. ПЛАКСОВ

кандидат економічних наук,
доцент

В. І. ІВАШИН

Провідна організація

Науково-дослідний центр з проблем
зайнятості населення і ринку праці
Академії наук і Мінпраці України
(м. Київ)

Захист відбудеться " 15 " квітня 1994 р. в 10.00 год. на засіданні спеціалізованої ради к. 13.01.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук у Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування (316017, Кіровоград, проспект Правди, 70, зал засідань Вченої ради)

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці і Департаменті економіки Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування.

Автореферат розісланий " 14 " Березня 1994 р.

Вчений
секретар спеціалізованої ради,
кандидат економічних наук, доцент

С. М. РЕЗНІЧЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

1.1. Актуальність дослідження. В економіці народного господарства України, в тому числі аграрному секторі, відбувається докорінна зміна системи економічних, організаційних і соціальних відносин. На цій базі проходить формування реальних суб'єктів власності, як основних чинників посилення мотивації до праці. Збільшується кількість сільських товаровиробників. Вони стають власниками чи співвласниками землі, засобів виробництва, вироблюваної продукції, доходів.

Різноманітність форм власності та господарювання привели до формування багатуукладної економіки, середовища, в якому починає створюватись ринок праці. Ця проблема найбільш загострилась в сільському господарстві, де реформуються радгоспи, колгоспи трансформуються в колективні сільськогосподарські підприємства з колективно-пайовою формою власності на землю і засоби виробництва, збільшується кількість фермерських господарств, промислових переробних сільськогосподарських виробництв. Проходять докорінні зміни на ринку праці, пов'язані з зайнятістю сільського населення. Це викликало нагальну потребу в проведенні досліджень діючих форм і методів регулювання ринку праці, зайнятості населення в аграрному секторі економіки і розробки наукових рекомендацій по формуванню і прогнозуванню ринку праці.

1. 2. Мета и завдання дослідження. Метою дисертації є комплексне дослідження теоретичних, методичних і практичних питань формування і функціонування регіонального ринку праці та зайнятості населення в аграрному секторі економіки, а також обґрунтування механізму регулювання попиту і пропозиції робочої сили з боку державних органів управління. Дослідження виконане на прикладі Кіровоградської області і її адміністративних районів, окремих аграрних господарств різних форм власності.

В дисертації автор поставив перед собою завдання: розкрити теоретико-методологічні та методичні основи суті і механізму дії аграрного сектору ринку праці регіону;

вивчити закономірності і фактори, що впливають на формування пропозиції робочої сили та попиту на неї в аграрному секторі економіки, оцінити їх дію на прикладі області, її природно-кліматичних зон, адміністративних районів, трудонедостатніх сільських населених пунктів;

розробити принципову схему формування ринку праці в регіоні;

оцінити вплив інфраструктури фондоозброєності праці, умов виробництва на закріплення кадрів на селі, трудозабезпеченість сільського господарства, зайнятість сільського населення;

розробити методику комплексного аналізу зайнятості, трудозабезпеченості, пропозиції робочої сили на рівні області, природно-кліматичної зони, адміністративного району, сільського населеного пункту та методику і критерії визначення трудонедостатніх та обезлюднених сільських населених пунктів;

обгрунтувати методичні підходи до прогнозування показників ринку праці в аграрному секторі економіки та розробити комплекс заходів щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, переселення сімей в трудонедостатні села;

розробити і обгрунтувати пропозиції щодо концепції формування ринку праці в аграрному секторі економіки в перехідний до ринкової системи період.

1.3. Предмет та об'єкт дослідження. Предметом дослідження є територіальні і галузеві проблеми формування ринку праці, які обумовлюють процес його функціонування, регулювання зайнятості населення. Об'єктом дослідження є трудовий потенціал території, його загальна, статеві-вікова, професійна, фахова структура, міграційний рух окремих груп, особливості функціонування в аграрному секторі економіки ринку праці.

1.4. Методологічна і теоретична основа дослідження. Методологічною і теоретичною основою дисертації стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів з проблем функціонування ринкового механізму, ринку праці, зайнятості населення, державного регулювання трудових процесів.

При підготовці дисертації велику увагу приділено працям вчених, практиків, котрі в різні роки працювали над згаданими проблемами. Серед них – праці В. Бабича, Д. Богині, І. Бондарь, А. Бугуцького, С. Брю, В. Васильченка, В. Волика, М. Долішнього, Ю. Кокіна, А. Котляра, Г. Купалової, Е. Лібанової, О. Лівшиця, Р. Майдлера, К. Макконелла, І. Маслової, В. Онікієнка, Е. Рейзвіха, Г. Стедінга, О. Турецького, В. Фролова, Ф. Хайєка, Б. Хаморі, А. Чухно, М. Шаленко, В. Шамоти та інших.

В їх роботах розглянуто цілий ряд теоретичних та методологічних проблем ринкового механізму, розвинутого ринку праці і притаманій йому зайнятості населення, формування трудового потенціалу, руху трудових ресурсів. Між тим ще недостатньо розкриті назрілі нині проблеми формування ринку праці в Україні – молодій, незалежній державі. Це висунуло вимоги, і поставило в перший ряд необхідність розробки нових наукових та методологічних підходів в теорії і практиці по формуванню і регулюванню ринку праці, особливо тепер, в складних умовах переходу від централізованої системи управління трудовими ресурсами до ринкових механізмів управління.

1.5. Методи дослідження та інформаційна база. Методом дослідження є економічний аналіз стану формування ринку праці та регулювання зайнятості населення в процесі переходу до ринкової економіки. В роботі використано зібрані і оброблені особисто автором статистичні матеріали, відповідний науковий апарат: методи вибірових спостережень, статистичних угруповань, балансовий метод, анкетування, метод експертних оцінок, елементи індексного, кореляційно-регресивного аналізу, імітаційного варіантного моделювання. При розрахунках застосовувались сучасні EOM і EMM.

Інформаційну базу дисертації склали: науково-літературні дослідження з проблем дисертації, статистичні матеріали Міністерств статистики і праці, інших міністерств і відомств, законодавчі акти Верховної Ради України, декрети Кабінету Міністрів України, Укази Президента України, а також безпосередньо зібрані автором первинні дані в господарствах області.

1.6. Наукова новизна. Вона відображена в наступному: розроблено принципову схему формування регіонального ринку праці; обґрунтовано наукову концепцію формування ринку праці в аграрному секторі економіки регіону;

запропоновано методологічне обґрунтування соціально-економічної сутності ринку праці, ринку робочої сили та ринку робочих місць, відносної цілісності аграрного сектору ринку праці в умовах закономірного поділу за територіально-галузевою ознакою;

розроблено класифікацію факторів формування пропозиції робочої сили та попиту на неї в аграрному секторі ринку праці;

обґрунтовано механізм регулювання зайнятості сільського населення, що базується на існуючому ринковому механізмі і діючій організаційній структурі управління;

розроблено методичні підходи до оцінки і прогнозування соціально-економічного розвитку аграрного сектору ринку праці, територіально-галузевої структури пропозиції робочої сили і попиту на неї;

відпрацьовано методику визначення трудонедостатніх сільських населених пунктів (регіонів), комплексної оцінки трудо-забезпеченості регіону, природно-кліматичної зони, адміністративного району, сільського населеного пункту;

обґрунтовано організаційно-економічний механізм регулювання аграрного сектору ринку праці та зайнятості сільського населення в Україні, що включає реорганізацію функцій регіональних органів управління.

1.7. Практичне значення проведених досліджень полягає в тому, що використання отриманих результатів створює методологічну і методичну основу для формування соціально-економічного механізму регулювання ринку праці та зайнятості населення в аграрному секторі економіки.

Реалізація пакету запропонованих заходів щодо удосконалення дії регіонального ринку праці, розробка прогнозу пропозиції робочої сили і балансу робочих місць в сільському господарстві дозволяє підвищити ефективність роботи всього господарського комплексу регіону.

Розроблені методичні підходи та рекомендації можуть бути використані при створенні регіональних програм зайнятості населення.

1.8. Апробація дисертаційної роботи. Основні положення дисертації включені в рекомендації або підсумкові документи Мінпраці України, колегії Кіровоградської обласної державної адміністрації, окремих наукових та науково-практичних конференцій. Хід та результати дисертаційного дослідження обговорювались на засіданні кафедри "Економіка та соціологія праці" Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування, розглядалися з участю провідних вчених науководослідного центру з проблем зайнятості населення і ринку праці Академії наук і Мінпраці України, Українського науководослідного інституту праці Міністерства праці України.

Окремі питання доповідались на засіданнях обласної колегії при Представнику Президента в Кіровоградській області та Вченої ради Міністерства праці України, на міжнародних, державних та регіональних конференціях і семінарах з проблем зайнятості населення ринку праці. Результати дослідження реалізовані в обласній програмі зайнятості населення в 1991-1994 роках.

Методичні підходи автора знайшли відображення в роботах "Розробка прогностичних балансів трудових ресурсів в Гайворонському, Долинському та Ульяновському районах Кіровоградської області, в 1992 році, в яких він брав безпосередню участь як виконавець.

За участю автора було підготовлено:

обласну концепцію розвитку сільських населених пунктів та поліпшення соціально-демографічної ситуації на селі в умовах переходу до ринкової економіки, січень 1994 р.;

розпорядження Представника Президента України в Кіровоградській області: "Про обласну програму зайнятості населення на 1994 рік" від 31 грудня 1993 р. № 336; "Про стан та поліпшення демографічної і трудоворесурсної ситуації в області" від 20 грудня 1993 р. № 316; "Про організацію проведення та фінансування громадських робіт" від 29 листопада 1993 р. № 291; "Про розвиток житлового будівництва та поліпшення соціально-демографічної ситуації на селі" від 15 листопада 1993 р. № 280; "Про забезпечення зайнятості населення області" від 20 жовтня 1992 р. № 169.

1.9. Публікації. Основні результати досліджень надруковані у 20 роботах, загальним обсягом 18,2 друкованих аркушів. Серед публікацій одна книга, дві брошури, 5 статей в журналах, дві тезових доповіді на республіканських науково-практичних конференціях, дві методичні рекомендації, 10 інформаційних матеріалів.

1.10. Обсяг та структура роботи. Логіка і методичні принципи дослідження, необхідність комплексного вирішення проблеми формування ринку праці та регулювання механізму зайнятості населення в аграрному секторі економіки визначили зміст та структуру дисертаційної роботи, яка складається з вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаної літератури та додатків.

II. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ.

2.1. У вступі обґрунтована актуальність вибраної теми дисертаційного дослідження, ступінь вивчення, визначена мета, завдання, предмет і об'єкт дослідження, відображено наукову новизну, теоретичну і практичну значущість виконаної роботи.

2.2. У першому розділі "Ринок праці в період переходу до ринкової економіки" досліджуються особливості становлення ринкового механізму в перехідний період, розкриваються теоретично-методологічні проблеми формування ринку праці, регулювання зайнятості населення, аналізуються їх особливості на регіональному рівні в аграрному секторі економіки, обґрунтовуються наукові визначення категорій, що входять до ринку праці.

При розгляді питання формування ринку праці, в дисертації вказується, що в економіці існують не окремі ізольовані ринки, а єдина ринкова система, елементи якої знаходяться у відповідних відношеннях один до одного. Кожному етапові розвитку характерні свої риси, що відбиваються на формуванні ринку вза-

галі, в тому числі і на ринку праці.

Для визначення категорій, понятійних термінів аналізується закордонний досвід. Але його треба використовувати помірковано, остерігаючись перенесення без аналізу діючих форм та методів, які не властиві Українському менталітету. Тому, як показано в дисертації, на даному етапі важливо усвідомити та реалізувати власні можливості, що ґрунтуються на відродженні кращих трудових традицій і творчого засвоєння світових досягнень в галузі формування та відтворення робочої сили, функціонування робочих місць, зайнятості населення. Визначено, що перехідний період – це об'єктивно необхідний час для переведення економіки до системи ринкового функціонування і регулювання. Цей період може бути досить тривалим. Світова практика показує, що він розтягується на 5-15 років. І почнеться тоді, коли буде приватизовано 60-70 відсотків державної власності. Це забезпечить незворотність процесу, позначиться на ефективності економіки та поліпшенні рівня життя людей.

Аналіз наукових праць вітчизняних вчених, в яких викладені методичні підходи до визначення ринкових категорій не дає підстав до повного розкриття досліджуваної проблеми. Так, розвиваючи категорію "ринок робочої сили", більшість авторів пов'язують її з дією повноцінного ринкового механізму, як це має місце в розвинутих країнах. Означення ринку робочої сили та ринку праці ототожнюють. Розвиваючи категорію "зайнятість

населення”, признають безробіття, але оцінку його в Україні явно занижують.

Займаючись на практиці питаннями регулювання ринку праці та зайнятості населення в містах та районах Кіровоградської області, зивчаючи досвід, набутий в інших регіонах, висновки, що мають місце в науковій та довідковій літературі, автор розробив принципову схему формування ринку праці в регіоні, що найбільш характерна сучасному етапові розвитку ринкових відносин в Україні. Підходи до її розробки було використано при підготовці обласної програми зайнятості населення (1991- 1994 роки).

В роботі обгрунтовуються також відмінності у визначенні категорій “праця” і “робоча сила”. Під “робочою силою” слід розуміти здатність до праці, а не саму працю, тому що вона за своєю суттю є процесом використання робочої сили, що здійснюється між людиною і природою. Вона не є товаром, не може продаватися – купуватися. І навпаки, на ринку праці проходить процес пов’язаний з пропозицією та купівлею здатності до праці, а не з купівлею-продажем робочої сили.

Згідно прийнятої в роботі концепції ринок праці є похідним від ринку робочої сили та ринку робочих місць і отже не ототожнюється з ринком робочої сили. Підкреслюється, що деякі вчені займаючись проблемами збалансованості робочих місць та їх атестації, випускали з поля зору питання про робочі місця при визначенні ринку праці. Це призвело до того, що при розробці рекомендацій щодо розрахунку балансу праці не введено показники “кількість вакантних робочих місць на початок року” та “кількість вакантних робочих місць на кінець року”. Між тим слід враховувати, що існують “ножиці” між попитом та пропозицією робочої сили.

В дисертації обгрунтовано такі означення:

2.2.1. Соціально-орієнтовний ринок робочої сили це – сфера виявлення інтересів та задоволення прав працівників на одержання робочого місця і оплату праці у відповідності з кількістю, якістю, кваліфікацією¹ вартістю відтворення його робочої сили, а також на соціальний захист у випадку незайнятості. На ринку праці це проявляється у вигляді пропозицій робочої сили.

2.2.2. Ринок робочих місць являє собою сукупність вакантних та заново створених робочих місць, під яку власником засобів виробництва формується попит на робочу силу на вільні робочі місця. При цьому, у відповідності до приведеного означення, сукупність робочих місць і попит на них визначається кількісно ідентично.

2.2.3. Ринок праці – сукупність соціально-економічних відносин, за яких здійснюється формування пропозицій на робочу силу і реалізація попиту на неї. На ринку праці відбувається поєднання живої та уречевленої праці. При цьому, слід розрізняти ринки праці: регіональний, галузевий, внутрішній, зовнішній.

2.2.4. Регіональний ринок праці слід розглядати як сукупність специфічних відносин, за допомогою яких здійснюється формування попиту і пропозиції на робочу силу в рамках регіону. Саме на нього, в першу чергу, впливають демографічна ситуація, природно-кліматичні, а також екологічні умови, в яких проживає населення.

2.2.5. Ринок праці в аграрному секторі економіки характеризується сукупністю соціально-економічних відносин, які складаються у сільськогосподарському комплексі регіону в сфері зайнятості між працівниками (власниками робочої сили), підприємцями (власниками засобів виробництва) і органами державного управління.

2.2.6. Під пропозицією робочої сили слід розуміти сукупність осіб, які готові запропонувати свою здатність до праці (робочу силу).

2.2.7. Під попитом робочої сили слід розуміти потребу в робочій силі на вільні робочі місця, визначені обсягом і структурою виробництва.

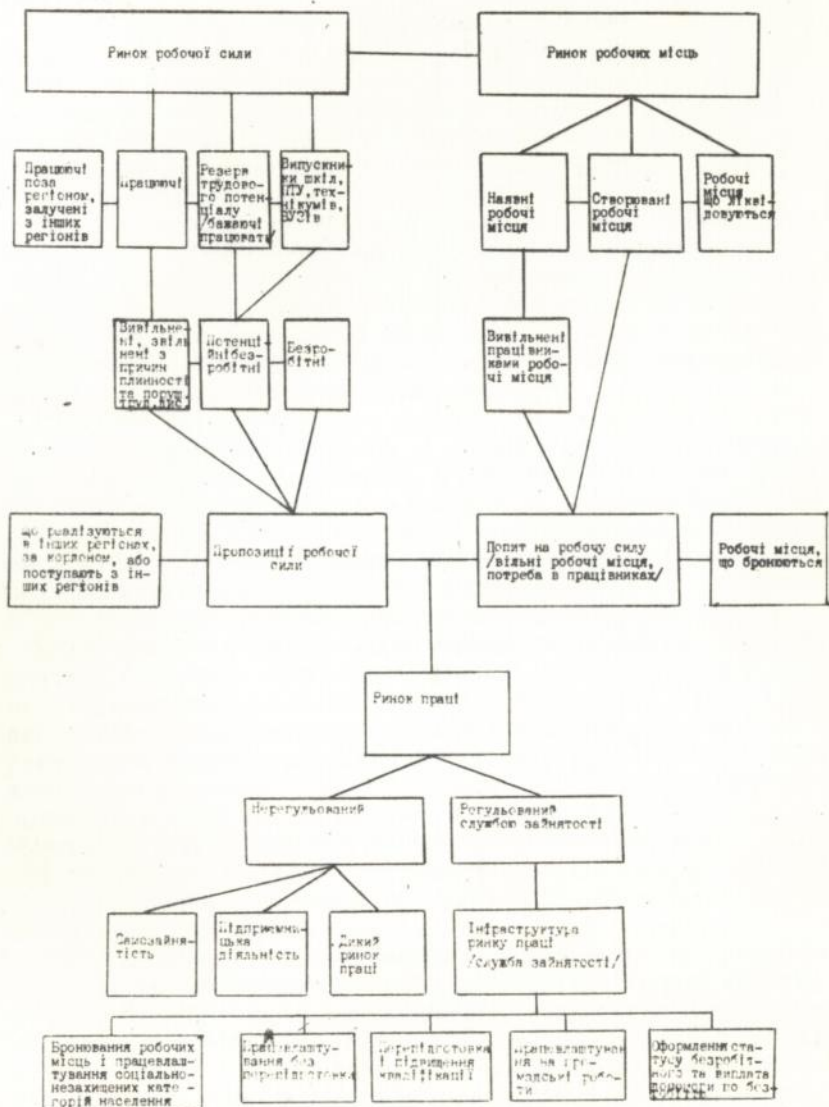
2.2.8. Під кон'юктурою ринку праці слід брати до уваги співвідношення між попитом та пропозицією робочої сили, що залежить від їх масштабів, які в сучасних умовах визначаються дією дестабілізуючих кризових факторів в економіці, демографії тощо.

2.2.9. Зайнятість населення – соціальна-економічна категорія, що характеризує включеність населення у виробництво. В більш вузькому розумінні зайнятість – це діяльність громадян, що спрямована на задоволення особистих потреб через доход в грошовій або натуральній формі.

В роботі підкреслюється, що резерв трудового потенціалу включає тільки тих громадян, які бажають працювати, а не все працездатне населення. Потенційні безробітні, це ті особи, що можуть звернутися до служби зайнятості в пошуках підходящої роботи.

Згідно з наведеною схемою ринок праці, що регулюється службою зайнятості відповідно до Закону України "Про зайнятість населення", є складовою частиною всього ринку. За розрахунками ця частина складає близько однієї третини. Інші дві третини припадають на ринок праці, що не регулюється ні служ-

Принципова схема формування ринку праці в регіоні.

бою зайнятості, ні якоюсь іншою. Розроблена принципова схема дозволяє привести означену модель ринку на мову цифр, а отже в запропонованій системі проводити його облік, аналіз і прогнозування.

2.3. В другому розділі "Формування трудового потенціалу села" досліджуються регіональні особливості забезпечення села трудовими ресурсами, показано вплив демографічних процесів на відтворення трудового потенціалу, зайнятість населення та формування ринку праці в аграрному секторі економіки, розглянуто дію ряду факторів на стан трудоворесурсної ситуації в адміністративному районі, природно-кліматичній зоні.

Результати свідчать про те, що однією з найважливіших умов ефективного функціонування сільськогосподарського виробництва в ринкових умовах стає забезпечення його трудовими ресурсами, збалансованості попиту і пропозиції робочої сили. Проте вказані пропозиції не витримуються, тому ефективність використання трудових ресурсів в сільському господарстві знижується, кількість зайнятих зменшується.

В розділі обґрунтовуються підходи до визначення трудонедостатніх, трудозабезпечених і трудонадлишкових районів, населених пунктів, господарств. В залежності від рівня забезпеченості власними ресурсами праці, вони класифіковані таким чином: I група – абсолютно трудонедостатні (трудозабезпеченість до 80 відсотків), II група – відносно трудонедостатні (трудозабезпеченість від 80,1 до 85,0 відсотки), III група – відносно трудонадлишкові (трудозабезпеченість вище 85,0 відсотків).

Згідно цієї класифікації можна визначити: по-перше, кількість районів, населених пунктів, господарств, що функціонує в умовах надлишкової, відносної трудозабезпеченості і недостатку, встановити їх можливості в залученні додаткової робочої сили в середньому за рік і на період "пік"; по-друге, визначити можливості територіального і міжгалузевого перерозподілу; по-третє, приймати заходи по збільшенню і скороченню робочих місць, підвищенню ефективності їх використання протягом року.

В кожній області України є адміністративні райони, сільські населені пункти і господарства, які можуть бути віднесені до якоїсь з класифікаційних груп.

Кореляційно-регресивний аналіз розкрив залежність потреби господарств в працівниках від фондоозброєності праці. Найбільше вона проявляється в господарствах I групи із ступенем фондоозброєності праці до 15 тис. крб. (в цінах на 1.01.1992 р.), менше в II групі – 15,1-20,0 тис. крб. і ще менше в III групі – зверх 20,0 тис. крб. Тому, в господарствах I групи Центральної при-

родно-кліматичної зони, наприклад, коефіцієнт парної кореляції (Кк) склав 0,358, а коефіцієнт регресії (Кр) – 0,04. Одержані значення коефіцієнтів підтверджують наявність зворотнього зв'язку між фондоозброєністю і чисельністю зайнятих. Коефіцієнт еластичності (Ке) склав 0,32. Це значить, що при збільшенні фондоозброєності праці на 1 відсоток потреба в зайнятих в господарствах знижується на 0,32 відсотки. Аналогічні розрахунки для господарств II групи цієї зони показують, що при такому ж рості фондоозброєності потреба в зайнятих скорочується на 0,24 відсотки, а III групи – на 0,18 відсотки.

Соціологічне обстеження в господарствах шести районів області, проведене з метою виявлення думки працюючих в сільському господарстві про потребу в трудових ресурсах і трудобезпе́ченість, яким було охоплено 1290 респондентів, показало:

2.3.1. Потреба господарств в трудових ресурсах скорочується в результаті оволодіння працівниками декількома професіями (62,5 відсотки опитуваних); підвищення фондо- і енергоозброєності праці (50 відсотків); впровадження прогресивних форм організації праці (12,5 відсотки); механізації виробничих процесів (12,5 відсотки).

2.3.2. Для ефективного проведення робіт у встановлені агротехнічні строки власних ресурсів праці недостатньо в середньому на рік – 31,2 відсотки опитуваних і на період "пік" – 85,0 відсотки. Проте, що кількість працівників в господарствах скорочується, дали підтвердження 63,5 відсотки респондентів.

2.3.3. Основним джерелом поповнення трудових ресурсів є наймані працівники, що підтвердили 85,9 відсотки опитуваних, студенти і учні – 52,7 відсотки, залучені – 10,8 відсотки.

2.3.4. Трудові ресурси можуть поновлюватися за рахунок ремігрантів – 94,6 відсотки опитуваних, за рахунок маятникових мігрантів – 89,2 відсотки.

2.3.5. Скороченню потреби в трудових ресурсах в господарствах сприяють роспаювання і приватизація, перехід до нових форм господарювання – 68,2 відсотки респондентів, розвиток фермерських господарств – 61,2 відсотки.

В районах області проблеми формування ринку праці, регулювання зайнятості населення вирішуються в умовах спаду виробництва і при відсутності достатніх коштів для створення нових робочих місць. Тому автор вважає за необхідне ввести стимули, які спонукали б господарства всіх видів власності і господарської діяльності направити значну частину прибутку на інвестування, створення нових робочих місць на виробництвах, що будуть зайняті переробкою сільськогосподарської

сировини. Це сприятиме випуску кінцевого продукту, одержанню від його реалізації більш значного прибутку, створить передумови подальшого розвитку виробничої та соціальної інфраструктури в сільській місцевості.

Результати аналізу показників демографічного розвитку населення і трудоресурсної ситуації в сільській місцевості Кіровоградської області показали, що вони характерні ще для шести областей України – Житомирської, Миколаївської, Полтавської, Сумської, Черкаської і Чернігівської. Тому висновки та рекомендації автора можуть бути використані органами управління і цих регіонів.

2.4. В третьому розділі "Методичні підходи до розрахунку та прогнозування показників ринку праці" розроблено концепцію ринку праці в аграрному секторі економіки і методичні підходи до визначення, розрахунків і прогнозування основних показників ринку праці.

Концепція, за пропозицією автора, являє собою систему теоретичних положень та суспільних поглядів на мету та шляхи реалізації державної політики зайнятості та соціального захисту сільського населення в умовах переходу до ринкових відносин і вимагає створення моделі регулювання сільського ринку праці не тільки як руху робочої сили в системі відносин "попит-пропозиція", "купівля-продаж", наймання-звільнення", а його насичення, розселення, міграції тощо. Відповідно має формуватися система регулювання, яка надавала б пріоритету тим контингентам громадян, які проживають у сільській місцевості, стимулювала б їх сталий розвиток.

Основний зміст концепції формування ринку праці на селі викладається в підрозділах: загальні положення ринку праці; передумови створення ринку праці; механізм функціонування ринку праці; регулювання ринку праці; оцінка та прогнозування ринку праці; інфраструктура ринку праці; соціальний захист сільського населення; організаційні питання.

Концепція передбачає можливість і необхідність використання найманої праці без будь-яких обмежень, крім закріплених законами України. Центральним же питанням нової філософії ринку праці є право власності на робочу силу, вибір можливостей для праці, визначення кожною людиною свого відношення до неї. В роботі показано, що ринок праці на селі повинен ґрунтуватися на таких методологічних положеннях: гнучкому, динамічному характері моделі ринку праці залежно від політичного і соціально-економічного становища держави; визнанні приватної власності на землю та інші засоби виробництва, робочу силу;

товарному характері усіх видів ресурсів, які залучаються у господарський оборот (земля, нерухомість, цінні папери, товари, послуги, робоча сила та інші); функціонуванні ринків капіталу, праці, товарів і послуг; регулюванні ринкових відносин законом вартості; вільному розвитку підприємницької діяльності; вільному русі заробітної плати і доходів; оптимальному господарюванні; необмеженості економічного простору; забезпеченні з боку держави повної зайнятості та соціального захисту сільського населення; повної юридичної та економічної самостійності, незалежності і рівноправності роботодавця та найманого працівника; вільної конкуренції на ринку праці; ліквідації монополізму в аграрному секторі економіки.

Внаслідок того, що демографічний розвиток сільської місцевості перебуває в тісному взаємозв'язку з економічним і соціальним розвитком зайнятості населення залежить від чисельності працездатного населення і робочих місць в аграрному секторі економіки. Кореляційний аналіз свідчить, що різниця в рівнях зайнятості сільського населення в регіонах великою мірою ($P = 0,68 - 0,87$) залежить від чисельності населення, що бажає працювати. Зв'язок їх з розвитком виробництва значно менший ($P = 0,50$). Ось чому однією з особливостей ринку праці в старшого віку, а також поява нової соціальної групи-ремігрант-старшого віку, а також поява нової соціальної групи-ремігрантів, яка в перспективі стане дієвим чинником у його формуванні.

Взаємодію компонентів ринку праці, що міститься на схемі в авторефераті, подано у вигляді економіко-математичної моделі його функціонування. В загальному вигляді імітаційна модель соціально-орієнтованого ринку праці, що діє в Україні, відображає його зв'язок з ринком робочої сили і ринком робочих місць. Вона включає наступні три блоки: перший – "ринок робочої сили" (P_c); другий – "ринок робочих місць" (P_p, m), третій – "ринок праці" (P_p).

Ринок праці при функціонуванні розпадається на два потоки: регульований службою зайнятості ($P_{p.p.}$) та нерегульований службою зайнятості ($P_{p.n.}$). Математично це можна відобразити так:

$$P_p = P_{p.p} + P_{p.n.}$$

На регульований ринок праці попадають не всі особи, які виходять з пропозицією робочої сили. Це пояснюється, на думку автора, психологічними особливостями людини, її прагненням знайти роботу самій, а також упередженням відношенням до діючої служби зайнятості, недовірою до її можливостей.

Прогнозуванню ринку робочої сили і зайнятості населення в сільському господарстві передують комплексний взаємопов'язаний, системний аналіз розвитку демографічних показників, зміна формування трудових ресурсів, визначення необхідної, фактичної і додаткової чисельності зайнятих, рівня зайнятості.

Методика визначення трудонедостатніх та обезлюднених сільських населених пунктів, розроблена автором, включає: оцінку рівня забезпеченості трудовими ресурсами за такими критеріями: рівень забезпеченості нижче 80 відсотків – для трудонедостатніх населених пунктів, питома вага осіб пенсійного віку більше 50 відсотків – для обезлюднених населених пунктів; визначення трудонедостатніх і обезлюднених населених пунктів; перевірку розрахунків і прийняття рішень місцевих Рад народних депутатів про віднесення сільських населених пунктів до трудонедостатніх і обезлюднених, в тому числі до таких, що в перспективі не будуть розвиватися; встановлення додаткової потреби в робітниках, збільшення чисельності населення в зв'язку з залученням робочої сили з інших місць, що дає можливість прогнозувати розвиток соціальної інфраструктури села.

Апробація методики в практичних умовах показала, що вона прийнятна і зручна для застосування і перевірки одержаних результатів.

В зв'язку з частою зміною на практиці соціально-економічних оцінок в динаміці переходу аграрного сектору економіки України на ринкові відносини, автор пропонує нетрадиційні підходи, які можна здійснювати за методом імітаційного варіантного моделювання характеристик зайнятості працездатного населення стосовно до конкретного типу економічних відносин та рівня регіонального розвитку. За одержаними, з використанням цього методу, прогнозними даними на прикладі Кіровоградської області дійшли висновку, що ринок праці в аграрному секторі економіки може бути збалансованим в 1994 р. – на 89,8 відсотків, в 1995 р. – на 90,7 відсотків, в 1996 р. – на 93,7 відсотки. Для цього необхідно додатково залучити в сільське господарство відповідно по роках 9,3; 8,6; 8,7 тис. працівників.

3. ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

В економіці народного господарства України, в тому числі аграрному секторі, відбувається докорінна зміна системи економічних, організаційних і соціальних відносин. Відповідно до цього держава здійснює економічну і соціальну політику, формує стратегію і тактику розвитку, вибирає шляхи практичного вті-

лення їх в життя. Однією з ключових проблем стає вирішення питань регулювання зайнятості населення та формування ринку праці в аграрному секторі економіки.

Закони, постанови, рішення, інші нормативні акти Верховної Ради, Уряду України не охоплюють всі питання становлення, регулювання ринку праці, зайнятості населення, породжують протиріччя та неузгодженість дії територіальних органів управління. Нині утворилася ситуація, при якій облік, контроль та планування зайнятості населення завершується в масштабі держави, області, а розробка планів по праці для підприємств, організацій, міст та сільських районів не отримує логічного економіко-демографічного завершення у вигляді балансів трудових ресурсів відповідної території з визначенням джерел забезпеченості потреби в трудових ресурсах. Практично відсутній чіткий державний механізм в організації обліку чисельного складу і розподілу трудових ресурсів між галузями народного господарства, що не дає можливості спрогнозувати сільськогосподарський і інші ринки праці з урахуванням реальної потреби в кадрах, в тому числі і кваліфікованих.

Створення ринкового середовища трудових відносин на селі гостро поставило перед наукою і практикою питання відпрацювання дієвого, обґрунтованого, економічно і соціально адаптованого механізму формування ринку праці. Тому в дисертаційній роботі розглянуто теоретичні і практичні підходи до концепції, моделі, механізму формування ринку праці і регулювання зайнятості населення в аграрному секторі економіки.

3.1. Науковий підхід до визначення механізму функціонування ринку праці та регулювання зайнятості населення дозволив визначити фактори впливу на формування пропозиції робочої сили в аграрному секторі економіки, побудувати структуру соціально-економічної категорії "трудова потенція" за ознаками, виявити роль соціально-економічних, техніко-технологічних і природно-біологічних факторів у формуванні попиту на робочу силу, дію соціальної інфраструктури на зміну демографічних показників сільського населення, розробити принципову схему формування регіонального ринку праці. Це дало можливість означити математичну модель ринку праці в аграрній сфері економіки, прогнозувати його показники: пропозицію робочої сили та попит на неї, переселення населення, підготовку, пере-

підготовку та підвищення кваліфікації кадрів для села.

3.2. Визначені методи дозволять поглибити наукову та економічну обґрунтованість нормативних та практичних документів, регулюючих зайнятість населення на стадії їх розробки, апроба-

ції і практичного використання, встановити регіональну та галузеві відмінності у розвитку та удосконаленні системи регулювання зайнятості населення в аграрному секторі економіки. Для практичного використання запропоновано рекомендації, в яких обґрунтовуються випробувані в роботі методичні принципи регулювання зайнятості населення.

3.3. Результати дисертаційного дослідження мають безпосереднє прикладне значення. Доведені до рівня конкретних методик, розробок і пропозицій вони вже тепер використовуються в біжучій та перспективній роботі при розробці регіональних і галузевих програм зайнятості населення, обліку та аналізу ринку праці, що склався, його прогнозуванні, організованому переселенню населення в труднедостатні та обезлюднені населені пункти.

3.4. Запропонований в роботі механізм державного регулювання зайнятості сільського населення може бути використаний при розробці прогнозів зайнятості населення на рівні області, адміністративного району, що дозволить розширити функції служб зайнятості і активно впливати на соціальний захист населення. Прогноз ефективної зайнятості населення пропонується здійснювати на базі прогнозів ринку праці в регіоні, аграрному секторі економіки в ув'язці з прогнозом соціально-економічного розвитку території.

4. ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ.

4.1. Книги, брошури, статті.

у Региональные проблемы занятости населения в сельском хозяйстве//Научно-исследовательский центр по проблемам занятости населения и рынка труда Академии наук Украины и Министерства труда Украины, Кировоградский областной центр занятости населения, К., 1993, 4,65 п.л. ,

Про розвиток демографічних процесів та виявлення його впливу на формування трудових ресурсів, зайнятість населення у сільській місцевості області, Кировоград, обласне управління статистики, 1993, 0,5 др. ар. (в співавторстві).

Регулювання зайнятості населення в умовах ринку, Кировоград, комітет по економіці облдержадміністрації, 1992, 1, Одр. ар. (в співавторстві).

Система непрерывной подготовки кадров на производстве//Машиностроитель, 1991, № 10, 0,35 п.л.

Регіональні особливості використання трудового потенціалу і зайнятості сільського населення при переході до ринкових

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

відносин.//Проблеми працезбереження і соціального захисту населення України в умовах ринкової економіки, К. 1992, 0,1 др. ар.

Рынок труда и решения проблем подготовки и переподготовки кадров.//Рынок труда и проблемы социальной защищенности населения Украины, к. 1991, 0,1 п.л.

Аграрный цех завода.// Социалистический труд, 1991, № 10, 0,3 п.л.

Внутрихозяйственная кооперация в колхозах Кировоградской области.//Достижения науки и техники АПК, 1991, № 2, 0,45 п.л. (в соавторстве).

Развитие арендного подряда и кооперации в сельском хозяйстве Кировоградской области.//Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий, 1990, № 6, 0,5 п.л. (в соавторстве).

Кадры для будущих производств//Социалистический труд, 1990, № 11, 0,35 п.л. (в соавторстве).

4.2. Методичні рекомендації.

Подготовка коллективных договоров в условиях перехода на рыночные отношения. (Утверждены 29.02.1991 г.) Кировоград, управление по труду и социальным вопросам Кировоградского облисполкома, Совет федерации профсоюзов Кировоградской области, областное правление Союза научных и инженерных обществ СССР, областное правление Союза экономистов СССР, 1991, 2,0 п.л. (в соавторстве).

Аренда предприятия и внутрипроизводственный арендный подряд (утверждены 8.06.1990 г.) Кировоград, Главное планово-экономическое управление Кировоградского облисполкома, областное правление Союза научных и инженерных обществ СССР, областное правление Союза экономистов СССР, 1990, 5,0 п.л. (в соавторстве).

4.3. Інформаційні матеріали.

О состоянии демографической ситуации в области.//Кировоградский межотраслевой территориальный центр научно-технической информации и пропаганды, управление по труду и социальным вопросам облисполкома, 1991, 0,6 п.л. (в соавторстве).

Об условиях труда и быта женщин, занятых в агропромышленном комплексе области, Кировоград, Кировоградский межотраслевой территориальный центр научно-технической информации и пропаганды республиканского информационного объединения Укр НТИ Госэкономики УССР, 1991, 0,2 п.л.

Советы трудовых коллективов: организация и повышение эффективности работы в условиях совершенствования хозяйственного механизма.//Передовой опыт и методические материалы по совершенствованию работы советов трудовых коллективов на предприятиях и в организациях, Кировоград, областное правление Всесоюзного экономического общества, 1990, 0,25 п.л.

О выполнении заданий целевой комплексной технической программы "Труд" в области за четыре года двенадцатой пятилетки, Кировоград, Кировоградский межотраслевой территориальный центр научно-технической информации и пропаганды Укр НИИНТИ Госплана УССР, 1990, 0,4 п.л.

Развитие аренды и внутрихозяйственных кооперативов в хозяйствах области.//Тематическая подборка материалов "Развитие арендного подряда и внутрихозяйственной кооперации в сельском хозяйстве", Кировоград, областное правление Всесоюзного экономического общества, 1990, 0,3 п.л.

О профессиональном и экономическом обучении кадров в народном хозяйстве области, Кировоград, Кировоградский межотраслевой территориальный центр научно-технической информации и пропаганды Укр НИИНТИ Госплана УССР, 1990, 0,4 п.л.

Использование трудового потенциала области,//Радикальная экономическая реформа, Кировоград, Кировоградский межотраслевой территориальный центр научно-технической информации и пропаганды Укр НИИНТИ Госплана УССР, 1990, выпуск 3, 0,25 п.л.

Об использовании производственного и трудового потенциала области за три с половиной года двенадцатой пятилетки, Кировоград, Кировоградский межотраслевой территориальный центр научно-технической информации и пропаганды Укр НИИНТИ Госплана УССР, 1989, 0,5 п.л. (в соавторстве).

ГНІБІДЕНКО ІВАН ФЕДОРОВИЧ

**Регіональний ринок праці в
аграрному секторі економіки
Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

461943

АВ 29.491

Кіровоградська районна друкарня.
Зам. 296, тираж 100 примірників
1 друк. арк. Сдано в набір 18.П.1994 р.,
підписано до друку 9.Ш.1994 р. Папір друкарський.